

Статтю опубліковано:

- “Українська правда” (<http://www.pravda.com.ua>)
- “День” №221 від 30.11.2002 (<http://www.day.kiev.ua/2002/221/podrob/pod4.htm>)
- “Голосіїв-Інфо” (<http://www.golosiyiv.kiev.ua>)

БІДНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА АПАТІЯ, ПЛЮС РУСИФІКАЦІЯ ВСІЄЇ УКРАЇНИ

Сергій КОСТЮК

Три характерних риси, винесені у заголовок статті, найповніше відображають соціально-культурний стан українців часів незалежності. Сьогодні вже нікого не дивує сивий професор ВУЗу, який у вицвілому костюмі, ховаючи очі, розпродас за копійки власну бібліотеку, щоб заробити на хліб. Як належне сприймається офіційна статистика про кількість українців, що перебувають за межею бідності (понад 13 млн. осіб) й тих, хто працює за кордоном (понад 7 млн. осіб). Важко не погодитись з А.Гриценком у тому, що країна тяжко хвора.

Водночас, і без того довгий список її недуг “цілителі” доповнюють ще одним: пригніченим станом російської мови в Україні. При цьому, навіть не беручи до уваги національно-культурні особливості хворого, додають рецепт одужання – надання російській мові держаного статусу. Такий підхід ризикує не тільки не позбавити від явно надуманого недугу, але й ускладнити перебіг очевидних і значно глибших процесів у державі.

Аргументи і факти

Існує п’ять типових міфів про становище російської мови в Україні: (1)“Російською мовою спілкується половина населення України. Тому необхідно надати їй державний статус для припинення утисків російськомовного населення”. (2)“Обмеження поширення російськомовних газет в Україні”. (3)“Дискримінація телерадіокомпаній Росії в українському ефірі”. (4)“Російською мова є найважливішим засобом прилучення до світової культури і науки, одержання широкої міжнародної інформації”. (5)“Американці фінансують українські друковані видання, а відтак, спрямовують їх в антиросійське русло”.

Ці нісенітниці ледь не щоденно лунають з вуст окремих політичних і громадських діячів Росії та України, які вважають себе освіченими, розумними і далекоглядними. Більшість з них, навіть не усвідомлює, що повторює (а може свідомо використовує?) набір помилкових кліше.

Міф перший. “Російською мовою спілкується половина населення України. Тому необхідно надати їй державний статус для припинення утисків російськомовного населення”. Дуже сумнівно. По-перше, сьогодні найбільш вірогідна цифра російськомовного населення в Україні не перевищує 10 млн., що складає менше чвертини населення держави. Так, згідно з переписом 1989р. в Україні проживало лише 11,4 млн. етнічних росіян. Тепер візьмемо поправки на: (а) проведення перепису ще за часів СРСР; (б) тенденцію до скорочення населення України; (в) тенденцію до скорочення тих хто спілкується російською.

За даними Центру Разумкова, протягом 1995-2000 років кількість студентів, які навчаються українською мовою, зросла з 55% до 80%, а російською – зменшилася з 45% до 20%. Якщо 1991/1992 н.р. українською мовою навчалося 49% учнів, а російською – 50%, то 2000/2001 н.р. українською мовою навчалося вже 70% школярів, а російською лише 29%.

По-друге, в Україні права осіб, що належать до національних меншин, гарантуються ст.11 Конституції України, захищені Законом України “Про національні меншини в Україні”, Рамковою Конвенцією Ради Європи “Про захист національних меншин”, іншими законодавчими актами.

По-третє, заявляти про утиски російськомовних просто смішно. Нині в Україні діє майже 3 тис. державних шкіл з російською мовою викладання, функціонує 14 російських театрів державного підпорядкування. Про які утиски йде мова, коли на конкурсі “Міс Всесвіту 2002” представниця України не змогла вимовити жодного слова українською. Міністр внутрішніх справ України пан Смирнов так і не виконав свою обіцянку заговорити державною протягом одного-двох місяців після свого призначення, ігноруючи ст.10 Конституції України. Невже у пана міністра нижчий IQ, ніж у дніпропетровців Ю.Тимошенко та С.Тигіпка?

По-четверте, спростовують цей міф і результати загальноукраїнських соціологічних досліджень УЦЕПД: 44,4% респондентів вважають що національно-культурні потреби росіян в Україні задовольняються повною мірою, частково – 36,85%, незадоволеними вважають себе лише 7,6%.

Міф другий. “Обмеження поширення російськомовних газет і книг в Україні”. Насправді ж, обмежується право українців на отримання україномовної преси в Україні (даруйте за тавтологію). Масив друкованих періодичних видань характеризується перевагою російськомовної преси. Так, 440 млн. одиниць або 55% всього бібліотечного фонду України становлять книги російською мовою, видається 1195 російськомовних газет або 49,7% від загальної кількості українських періодичних видань (заява МЗС України від 12.02.00р.).

Щоденний разовий тираж російськомовних газет, що реально виходять в Україні, становить майже 25 млн. примірників, україномовних – близько 16 млн. За рік на одного українця припадає 27 примірників газет рідною мовою, а на одного громадянина України, росіянина за етнічним походженням – 178. Кількість виданих книг із 1985р. по 1999р. склала 6282 найменування загальним тиражем близько 22 млн., й у розрахунку на одного жителя України зменшилася у вісім разів (з 3,2 до 0,4 книги). Для порівняння, в Росії цей показник складає 3,2 книги, в Польщі – 9,5 (Національна безпека і оборона №1, 2001р.).

Будучи учасником двотижневої літньої школи “Аналіз державної політики” у Дніпропетровську у 2001р., я повною мірою відчув себе обмеженим у цьому праві, марно намагаючись придбати будь-які україномовні видання (!?). На запитання: “Чи є у Вас україномовна преса?” я щоденно отримував однозначну відповідь – “Нігде нет і не било!”. Щоб не бути голослівним, рекомендую заглянути на “розкладки” газет у столичному метро. Ви щасливець, якщо знайдете бодай одне найменування українською.

Натомість, у РФ, де проживає понад десяти мільйонів етнічних українців (і ще понад два мільйони перебуває на заробітках) досі немає жодної державної української газети, журналу, бібліотеки чи професійного українського театру і діють лише декілька шкіл, де вивчають українську мову. Ситуація нагадує популярний західноукраїнський анекдот:

Бандерівець, оплакує могилу власноруч убитого сина й промовляє:

“Чи я тебе не годував?”

“Чи я тебе не виховував?”

“Чи я тобі грошей на університет шкодував?”

“А ти, приїхавши на канікули, що сказав?”

“... Здравствуйте, папа!”.

Міф третій. “Дискримінація телерадіокомпаній Росії в українському ефірі”. Ця спекуляція настільки популярна, настільки й абсурдна. Реальний стан справ носить дзеркальний характер – росіяни домінують в телерадіопросторі України. Сьогодні в Україні Росія контролює: “СТБ”, “Новий канал”, ТРК “Ера”, “TV Табачук”, “НТУ” (7

канал), радіо FM “Zet” (Россіяне, 12.02.02р.). У Криму прийнято рішення про ретрансляцію московського “ОРТ”. В Україні без обмежень можна приймати практично всі російські канали як по супутниковому так і мереженому зв’язку. Телеканал “Інтер” одним з перших здійснював трансляції виключно російською мовою, хоча українське законодавство зобов’язує дотримуватись пропорції 50%×50%. Важко звинуватити в українофільії й інші телеканали, а також цілу низку FM-радіостанцій. Пригадуєте: “темники” з АП для підконтрольних ЗМІ, оприлюднені М.Томенком, теж були викладені мовою оригіналу (російською).

У РФ ж немає жодного українського телеканалу й відсутні передачі українською.

Міф четвертий. *“Російська мова є найважливішим засобом прилучення до світової культури і науки, одержання широкої міжнародної інформації”.* Ніхто не заперечуватиме, що знання інших мов – неоціненна перевага для будь-кого: українця, росіянина, узбека чи американця. Але стверджувати, що сьогодні російська є домінуючою у світовому інформаційному просторі, можуть тільки ті, хто не виїжджає за межі СНД, обмежуючись “Інтером” і “Фактами”, або ті, хто прагне вступу України у Євразійське економічне співтовариство.

Навіть старшокласники скажуть вам, що у Європі, куди ми декларативно інтегруємося, домінують німецька, англійська та французька мови. Студенти ВУЗів підтвердять, що статус мови міжнародних відносин і дипломатії міцно закріпився за англійською. А якщо вам випаде нагода поїхати подалі на захід від українського кордону – спробуйте спілкуватись виключно російською – і ви відчуєте, яка вона “велика та могутня”. Немає принципового значення чи будете ви учасником наукової конференції, чи просто туристом.

Якось мій знайомий нардеп, після подорожі країнами ЄС видав: “Совки! Вчіть *English* – джерело знань”! І ми вчимо. Сьогодні навіть найпалкіші прихильники російської віддають своїх дітей у спецшколи та курси іноземних мов. Наприклад, через обмежену кількість місць на мовних курсах Британської Ради в Україні – потенційні слухачі, не зважаючи на чималу плату за навчання, записуються ще за 2-3 місяці до початку занять. А щоб ваш “кіндер” потрапив до мовної спецшколи – потрібно подбати щонайменше за півроку.

А із дедалі частішим диханням глобалізації, шаленими темпами розвитку Інтернет і відкриттям нових перспектив на ринку міжнародної освіти – без знання іноземної мови (не плутати з російською) годі й думати про вагомні професійні успіхи та кар’єрний ріст. Лише у конкурсі на здобуття 1155 стипендій Держдепу США для річного навчання у США за “Програмою обміну майбутніх лідерів” 2000/2001 рр. взяли участь 48922 школярі; на 344 стипендії ім. Е.Маскі/Акт у підтримку свободи претендувало 6300 учасників. Таких конкурсів ніколи не було і не буде при вступі на українські філіали Московського держуніверситету в Севастополі та Чернігові.

Міф п’ятий. *“Американці фінансують українські друковані видання, а відтак спрямовують їх в антиросійське русло”.* З легкої руки З.Бжезінського, теза про “вуйка Сема”, який розглядає Україну як важливий чинник у боротьбі з “російським ведмедем” вже стала хрестоматійною. Без неї важко уявити мітинги представників українських лівих сил (Н.Вітренко, П.Симоненко), коментарі окремих українських і російських політологів (М.Погребінський, С.Марков, Г.Павловський), заяви українських посадових осіб (В.Семиноженко), а також позицію багатьох російських журналістів (М.Леонтьєв) і політиків (В.Жириновський, Ю.Лужков).

Русофіли сприймають все проукраїнське, у т.ч. числі й українську мову, крізь “американські окуляри”. “Гранти, перш за все американські, дістаються головним чином організаціям з національною українською орієнтацією, і практично не дістаються організаціям із нейтральним, у цьому плані, відношенні”, зазначив М.Погребінський в інтерв’ю російському виданню (*www.страна.ru*, 28.05.01р.).

Однак, навіть поверхневий аналіз українського ринку ЗМІ, показує, що західний капітал на ньому майже відсутній. Винятками є англomовне видання “Kyiv Post” і двомовний тижневик “Дзеркало тижня”. Водночас, російський капітал присутній у редакціях газет “Кієвській Телеграф”, “Деловая столица”, “Столичные новости”, “Столичка”, “Деловая Украина”, українських версіях багатьох російських видань (*Россияне, 12.02.02.p*). Крім того, відомо, що більшість західних коштів спрямовані не в Україну, а саме в Росію.

Час для роботи над помилками?

Викладені міфи, беручи до уваги низький рівень розвитку інформаційної інфраструктури та домінування російської мови в інформаційному просторі України, створюють сприятливе середовище для інформаційно-культурної експансії російських компаній на ринок інформаційних послуг України. Вони породжують безпідставні політичні спекуляції, і є чинником ескалації загроз інформаційній безпеці України.

Надання російській мові державного статусу означатиме федералізацію України за мовною ознакою. Водночас, враховуючи закріплений економічний поділ країни, це буде першим кроком до її політичної федералізації. У разі такого сценарію переможеними вкотре будуть Україна та її громадяни, незалежно від мови спілкування: української, російської чи кримськотатарської. Невже наша історія така погана вчителька? Ні. Скоріше ми її погані учні, адже у графі “зміцнення і розвиток української мови” у нас одні двійки.

- Немає державної програми по захисту і розвитку української мови як державної. До речі, і тут наш північний сусід попереду. Уряд РФ прийняв цільову програму “Російська мова”, з метою визначення заходів для зміцнення російської мови як державної, мови національного спілкування і мови російського народу.
- Не прийнято Закон України “Про пільгове оподаткування книгодрукування в Україні”.
- Не внесено зміни до Закону України “Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів”, які б передбачали пільгове оподаткування українських ЗМІ для створення умов їх фінансово-економічної незалежності.
- Не викликали офіційної реакції української влади прийняті рішення про ініціативи введення російської мови в якості офіційної в роботі Харківської, Запорізької й Севастопольської місцевих рад; Звернення парламенту Криму до ВР України про надання російській мові статусу державної.
- Немає зрозумілої та прийнятної для українського суспільства національної ідеї, як фундаменту для консолідації суспільства, формування та захисту національного інформаційного простору.

Натомість наша бізнес-еліта грає у велику політику та футбол. Уявляєте собі всеукраїнський конкурс на здобуття стипендій ім. Г.Суркіса для навчання у провідних західних університетах за фахом “українські студії”? А премію ім. Р.Ахметова за визначний внесок у розвиток української мови та літератури на Донеччині? Ні?! Б’юсь об заклад, що таке навіть не насниться найзапеклішим “націоналістам” з “Нашої України”!

І останнє. Майже футбольне. Пригадую як перед матчем цьогорічної Європейської Ліги Чемпіонів між кийвським “Динамо” та англійським “Нью Касл Юнайтед”, клубний веб-сайт, www.nufc.co.uk, розмістив “курс виживання” для своїх фанів у Києві. Нічого особливого – короткий опис нашої столиці з набором найнеобхідніших фраз в Україні, на кшталт “Привіт! Мені два пива, будь-ласка!”. Вразило не те, що пиво є необхідною умовою виживання англійців у Києві, а інше – усі фрази подано виключно українською мовою, транслітеровано літерами англійського алфавіту. Мабуть, на туманному Альбіоні українців поважають більше, ніж вони самі себе.